

MIHAI VITEAZUL ȘI RESURECȚIA ROMĂNEASCĂ DE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVI-LEA

ȘT. ȘTEFĂNESCU

În luna mai a anului 1600 Iașii, capitala Moldovei, trăia imnul bucuriei. Granițele care îi separaseră pe români se prăbușiseră și visul de aur al unirii lor se realizase. Mihai Viteazul împlinea el, cel dintii dintre domnitorii români, chemarea din adâncuri — strângerea la un loc, sub aceeași stăpînire a ținuturilor românești. La 27 mai 1600, într-o diplomă emisă pentru m-rea Neamț, el se intitula, pentru prima dată, „domn al Țării Românești și al Ardealului și al Moldovei”¹. Două zile mai târziu, la 29 mai 1600, pîrcălabul cetății Suceava, depozitarea unor scumpe amintiri de glorie românească, depunea jurămînt de credință întregitorului de țară. „Jur — făgăduia el — că voi fi drept și în credință domnului meu, stăpînitorului și domnul Ardealului, Țării Românești și Moldovei, măriei sale lui Mihai vodă și fiului măriei sale, lui Petru vodă, tot așa-i voi fi drept și cu credință și voi ținea pentru măriile lor cetatea ce mi-a fost încredințată mie, după priceperea mea, pînă-mi va sta capul.”²

Opera politică a lui Mihai Viteazul, cu valoare de simbol, se prezenta ca o reconstituire a unui întreg politic, ce-și afla începuturile în vremea lui Burebista „cel dintii și cel mai mare dintre regii din Traciă”, ziditorul statului fortăreață, care fusese în antichitate Dacia. Era, totodată, actul înfăptuit de Mihai vodă preluđu construcției statului național român.

Într-un frumos studiu, *Mihai Viteazul sau complexitatea faptelor istorice*³, Andrei Pippidi observa că în legătură cu opera și personalitatea lui Mihai Viteazul întrebările la care a încercat să răspundă fiecare generație de istorici au fost și sînt și azi aceleași: „de ce atunci? de ce el? ce a vrut într-adevăr marele domn?” și „ce a rămas după el?” Răspunsul la aceste întrebări s-a dat și se dă în funcție de acumulările documentare și de viziunea istoricului asupra procesului și faptului istoric.

La prima întrebare răspunsul implică *cunoașterea contextului istoric intern și internațional* care, în cel dintii caz, a generat și, în al doilea caz, a favorizat resurecția românească condusă de Mihai Viteazul.

Căzute sub dominația Imperiului otoman spre mijlocul secolului al XVI-lea, Țările Române au cunoscut spre sfîrșitul secolului o gravă criză economică și politică, care cuprindea, de altfel și întreg Imperiul otoman, tricontinental.

După moartea lui Soliman Magnificul (1566) întinsul imperiu a intrat într-o perioadă de decădere, la care a contribuit un șir de sultani incapabili și de viziuri mediocri. Desfriul de la curte necesita sume tot mai mari de bani și ele se

¹ *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. XI, p. 529.

² *Ibidem*, p. 529—530.

³ „Transilvania”, 8, 1980, p. 12—17.

obțineau prin jefuirea provinciilor ce aparțineau imperiului. Guvernarea acestora era vîndută pur și simplu celor care ofereau mai mult. Ajunși la conducerea provinciilor, ei căutau prin mijloacele cele mai tiranice să stoarcă de la populație o avere cît mai mare, în așa fel încît o dată alungați sa aiba cu ce redobîndi vechea situație sau cu ce să ducă pînă la viitor o viață lipsită de griji.

Decăderea militară a Imperiului otoman, marcată și prin încetarea războaielor de cucerire, a făcut să crească spre sfîrșitul veacului al XVI-lea forțele centrifuge din cadrul imperiului. Provinciile diferite ca nivel de dezvoltare a forțelor de producție, unite în cadrul imperiului nu prin interese economice, ci numai prin forța militară otomană, manifestau tot mai mult tendința de eliberare.

Dependența Țărilor Române față de Poarta otomană și situația din Imperiul otoman explică de ce o serie de schimbări în structura statelor românești, impulsionate de dezvoltarea schimbului de mărfuri, nu au avut forța transformatoare, din alte țări și nu au dus la rezultatele la care schimbări similare au contribuit în apusul Europei la crearea monarhiilor absolute.

Domnii țărilor române, deveniți cei mai mulți simpli mandatarii ai Porții, au ajuns să fie schimbați pe tron după bunul plac al sultanilor. Numirea lor implica sume mari de bani, care oricît de mari ar fi fost nu puteau sătura lacomia turcilor. Bani necesari cumpărării domniei sau menținerii în scaun erau împrumutați de cele mai multe ori de pretendenții la tron, ca și de domnii aflați pe tron, de la bancherii din Imperiul otoman, greci, evrei, armeni. Aceștia își trimiteau oamenii lor pe lingă noii numiți în scaun sau veneau chiar ei în țările române, ca să-și recupereze capitalul investit precum și dobînzile. Concesionîndu-li-se strîngerea dărilor, cămătarii străini supuneau populația țării la grele torturi cu scopul de a-și redobîndi, într-un timp cît mai scurt și în proporții mărite, banii investiți.

Vechilor dări impuse țăranilor li s-au adăugat noi și noi obligații din care se plăteau datoriile și darurile extraordinare pe care le făceau pretendenții la domnie diferiților mijlocitori. Situația producătorilor de bunuri din țările române ajunsese, din cauza cîantumului obligațiilor lor, să fie mai grea decît a acelor din provinciile stăpînite direct de Imperiul otoman.

Sub formă de cămătari sau negustori, turcii sau reprezentanții intereselor otomane, de origine etnică diferită, au început în număr mare să se stabilească în țările române. Moldova și Țara Românească au pierdut vechiul privilegiu potrivit căruia elementele turcești nu aveau voie să se stabilească în țară.

Obligațiile rezultate din dependența politică a țărilor române față de Imperiul otoman, ca și creșterea obligațiilor țăranilor față de stăpîinii de pămînt au făcut ca masele populare să ducă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea o luptă permanentă împotriva asupritorilor otomani, conjugată adesea cu lupta împotriva împilării de către clasa dominantă din țară. În unele cazuri lupta împotriva exploatării otomane a luat forme organizate și generale sub conducerea unor domnitori de seamă, cum au fost Ion Vodă cel Cumplit și Mihai Viteazul.

Ridicarea lui Mihai Viteazul s-a produs într-un moment în care Imperiul otoman cunoștea puternice revolte, în afara tulburărilor endemice ale arabilor și nomazilor din Africa de nord și Egipt, ca și a răzvrătirilor din Asia Mică. Răscoale ale țăranilor s-au manifestat în 1594 în Banat, în 1595 în Bosnia și Her-

țegovina iar în anii următori alte părți din imperiu au fost zguduite de înfrământări sociale⁴.

Puterile creștine europene au încercat și de data aceasta să se folosească de dificultățile în care se zbătea Imperiul otoman pentru a organiza o nouă „cruciată” împotriva „Marelui păgîn”. A luat naștere din inițiativa papei Clement al VII-lea Liga sfântă, la care au aderat Spania, Imperiul habsburgic, statele germane, ducatele italiene Toscana, Mantova și Ferrara, ca și țările române, Transilvania, Moldova și Țara Românească.

Se preconiza ca direcția de lovire a Imperiului otoman să fie pe uscat, puterile creștine părăsind după lupta navală de la Lepanto (1571) planul de atac general pe apă împotriva turcilor.

În numele Papei călugării iezuiți vizitează curțile stăpînitorilor creștini supuși turcilor și îndeamnă la ridicarea popoarelor robite. Întreaga Peninsulă Balcanică a ajuns ca niciodată pînă atunci în fierbere. Sentimentul religios a îmbrăcat forme de fanatism. Episcopii bulgarilor și greilor, ca și Patriarhul Constantinopolului au găsit ca fiind potrivit momentul eliberării popoarelor din sud-estul Europei. În rîndul grecilor se răspîndea ideea reinvierii Imperiului bizantin. Gîndul așezării din nou a crucii pe cupola Sfintei Sofii și a instalării unui împărat creștin la Constantinopol, ca și a restabilirii rolului de odinioară al Patriarhului de Constantinopol a pătruns larg în sinul populației, devenind un element însemnat în definirea politicii naționale grecești.

În cazul țărilor române ideea creștină, în numele căreia se ridicaseră un Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare a fost armătura ideologică în care a fost îmbrăcată și la sfîrșitul secolului al XVI-lea lupta lor pentru libertate. Mihai Viteazul, în definirea programului său politic, a invocat, nu o dată atașamentul față de creștinătate. În memoriul adresat în anul 1601 împăratului Rudolf al II-lea Mihai Viteazul arăta: „Provincia mea, Țara Românească, nu e mai departe de scaunul tiranului, ce se numește Constantinopol, decît cale de cinci zile și numai Dunărea o desparte de teritoriul dușmanului. În această țară, aș fi putut trăi liniștit, sigur și fără nici o frică, dacă nu mă simțeam chemat de credința mea față de Maiestatea Voastră și față de întreaga creștinătate. Eu însă nevrînd să sporesc puterea turcilor prin ostașii mei, spre distrugerea creștinilor, de bună voie m-am arătat gata a lua parte la Liga creștină, fapt prin care mi l-am făcut pe tiran dușman de moarte și însetat după singele meu”⁵.

Dacă starea în care ajunseseră țările române explică ridicarea lor ca să înlătore povara străină ce le apăsa iar contextul internațional lămurește de ce a fost ales ca moment al angajării în lupta de eliberare sfîrșitul secolului al XVI-lea, răspunsul la întrebarea de ce tocmai lui Mihai Viteazul i-a revenit rolul să conducă această luptă și să înfăptuiască unirea sub același sceptru a țărilor române trebuie căutat în personalitatea lui Mihai Viteazul, în identificarea lui cu interesele generale ale țării, cu cerințele vremii.

De la căderea sub dominația otomană, țara cunoscuse destui cîrmuitori docili poruncii sultanului și care secătuiseră substanța ei economică. Depresiunea demografică devenea îngrijorătoare și consecințele ei puneau în pericol însăși

⁴ Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Tome 2, Paris, 1966, p. 77.

existența statală. Se impuneau, de aceea măsuri urgente de redresare a țării, de înlăturare a pricinilor răului.

La un an de la urcarea în scaunul Țării Românești a voievodului Alexandru (1592—1593) — intrat în istorie, prin politica de spoliere a țării și de concesiuni față de turci, ca „cel Rău“ — o delegație de boieri în frunte cu Stroe Buzescu și Radu Florescu comisul se plîngeau Porții de starea în care ajunsese țara și cerea să le fie domn Mihai, fiu al lui Pătrașcu cel Bun.

Investit cu diferite dregătorii, începînd cu cea de *ban de Mehedinți*, devenind apoi *mare stolnic*, *mare postelnic*, *mare agă* și urcînd pînă la cea mai importantă dregătorie, *marea bănie de Craiova*, Mihai era — consemnează cronica — „vestit tuturor, atît prin rangul părintelui și privilegiul nașterii, cît și prin frumusețea armonioasă a trupului și prin statura lui mîndră“⁶. Vrednic de laudă era marele ban „prin iubirea de țară, prin bunăvoința față de cei deopotrivă cu el, prin omenie față de cei mai mici ca el, prin dreptate, adevăr, statornicie“⁷. Drag le era tuturor Mihai „pentru darurile înalte ale sufletului lui nobil cu adevărat, pornit chiar prin fire să săvîrșească isprăvi grele“⁸, ca și pentru cuvîntul său înțelept.

Prin căsătoria cu Stanca, nepoata marelui ban Dobromir, Mihai moștenise o mare avere, pe care, ca dregător, a știut-o lărgi, ajungînd unul dintre puternicii vremii, respectat, dar și temut. Legăturile de familie, ca și dregătoriile avute în Oltenia au făcut ca Mihai să cunoască bine provincia din dreapta Olteului cu locuitorii ei practici, vioi, întreprinzători. Ca ban de Mehedinți și mare ban al Craiovei, el moștenise o tradiție pe care o creaseră și ilustraseră altădată Craioveștii, ce ștuseră, în momente de criză a puterii centrale, să înlocuiască domnii netrebnice și să impună în fruntea țării, în persoana lui Neagoe Basarab, un fiu al plaiurilor oltene. Cunoștea Mihai istoria înaintașilor lui în dregătorie, prețuia efortul celor pe care-i cîrmuia în susținerea marelui efort al țării de supraviețuire, înțelegea durerea și vrerea celor mulți, năzuia să poată într-o zi îndepărta răul, să revie vremurile de glorie de altădată, să ridice țara și să-i facă vestit numele.

Imprejurările, ca și implicarea lui, înainte de a urca pe scara dregătorilor, într-o lume de afaceri negustorești, șederea mai mulți ani în capitala Imperiului otoman — ceea ce i-a înlesnit o bună cunoaștere a limbii turcești — i-au dat posibilitatea lui Mihai să călătorească mult, să se informeze asupra rînduieilor din Imperiul otoman, să fie în curent cu mersul evenimentelor și să-și creeze întinse relații în mediul levantin. Acest fapt își va dovedi însemnătatea în demersurile pe care avea să le întreprindă pentru ocuparea tronului, ca și în realizarea planurilor sale politice.

Bănuit de Alexandru cel Rău că vrea să fie domn, Mihai a trecut prin momente grele, a cunoscut amarul zilelor de pribegie, a reușit, însă, prin tăria banilor, deschizători ai bunăvoinței dregătorilor otomani din preajma sultanului,

⁵ Mihai Viteazul în conștiința europeană, I. Documente externe, București, 1982, p. 616.

⁶ Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. III, 1959, p. 61.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

ca și prin influența rudelor sale, rezidente la Istanbul, să obțină scaunul rîvnit și în care îl dorea țara.

Ajuns pe tron, el a înțeles că, față de schimbările ce se manifestau în viața internațională, nu poate rămîne indiferent, nu poate fi neutru. Aceste schimbări trebuiau folosite pentru a da un nou curs statutului politic al țării române. Înzestrat cu un deosebit simț diplomatic, Mihai Vodă a căutat să întretină strînse legături cu voievozii Moldovei, cu principele Transilvaniei, cu conducătorii mișcării de eliberare a popoarelor din Balcani, și cu organizatorii Ligii antiotomane pentru a iniția și duce cu sorți de izbîndă lupta împotriva turcilor.

În prima sa fază, planul politic al lui Mihai Viteazul viza eliberarea țării de încorsetarea otomană. În spiritul tradiției, el a înțeles că succesul în luptele cu turcii implică un sistem larg de alianțe și în primul rînd alianța țării din prima linie, a țării române. Pentru a o realiza, Mihai Viteazul a încercat toate căile, mergînd pînă a accepta, în tratativele cu principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, o situație pe care puternicul lui simț al demnității a suportat-o cu greu.

În vederea luptei împotriva turcilor a căutat Mihai Viteazul să-și consolideze domnia, să lovească în atotputernicia boierimii în viața politică, să reorganizeze oastea, făcînd să crească efectivele unităților de mercenari, înzestrate cu o tehnică de luptă avansată.

Mărturiile vremii subliniază faptul că Mihai ținea să arate cu orice prilej că întreaga putere se află în mîinile lui și că oricărei împotriviri el îi va răspunde cu cele mai aspre măsuri.

Succesele dobîndite de Mihai Viteazul în luptele cu turcii și tătarii, primate cu admirație la Curtea împăratului Rudolf al II-lea de la Praga, în cancelaria pontifului de la Roma, la Curtea regelui Spaniei, Filip al II-lea, sau la cea a regelui Franței Henric al IV-lea, ca și în alte locuri, au dus la creșterea prestigiului Țării Românești pe arena internațională și la prețuirea calităților războinice ale conducătorului ei.

Marea victorie, obținută în 1595 la Călugăreni, unde Mihai în fruntea detașamentelor sale, ce se ridicau la cca 16.000 de oameni, a înfrînt oștile otomane cu un efectiv de peste 100.000 de luptători, a făcut ca faima numelui său să se răspîndească în întreaga Europă. Ambasadorul englez la Poartă, Edward Barton, afirma cu uimire: „este un lucru demn de cea mai mare considerație și de glorie eternă că ceea ce n-au putut realiza atît de mulți împărați, regi și prinți, a izbutit un Mihai, cel mai neînsemnat și mai sărac dintre duci, anume să învingă oștirile marelui sultan”⁹. Pînă și dușmanii domnului român, turcii, i-au apreciat vitejia și meritele: „Mihai — se scria în cronica lui Mustafa Ali, „Esența știrilor“ (Kühn ül Ahbar), — dovedind virtuți și talente extraordinare“, a distrus valoroasa oaste (otomană)”¹⁰.

Succesele militare ale lui Mihai în luptele cu turcii au întărit nu numai încrederea poporului român în forța sa, dar au făcut să crească speranțele de eliberare și ale popoarelor balcanice. Populația grecească, ce suporta cu greu

⁹ Mihai Viteazul în conștiința europeană, 1. Documente externe, p. 129.

¹⁰ Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia. Topkape Saraye Müzesi Kütüphanesi-Istanbul (Biblioteca Muzeului Palatului Topkape, Revan 1117), rola 3, c. 345.

stăpînirea otomană, vede în domnul român un eventual împărat al Bizanțului.

Învingător în lupta cu Imperiul otoman, decepționat însă de defectiunile care apăreau în sistemul de alianțe cu care pornise lupta, Mihai Viteazul în numele continuării planului politic început s-a văzut nevoit să intervină în Transilvania și Moldova și să le unească cu Țara Românească. El a făcut aceasta cînd la conducerea celor două țări au ajuns dușmani ai lui și aliați ai turcilor și cînd în interesul securității țării și al lui personal se impunea ca o condiție sine qua non intervenția militară. În toamna anului 1599, cînd Mihai a unit Țării Românești Transilvania, situația era de așa natură încît o ieșire favorabilă din ea nu era posibilă decît printr-o energică acțiune militară, dublată de o abilită activitate diplomatică, ceea ce Mihai a reușit să facă. Erau semne că primejdiei externe otomane, i se adăugau uneltiri și amenințări și din tabăra pe alianța căreia contase, ridicînd steagul eliberării țării. Domnul Moldovei, Ieremia Movilă, pus pe tron de poloni, partizan al înțelegerii cu Poarta otomană avîndu-și oastea pregătită să treacă în Țara Românească, cerea lui Mihai printr-un trimis special, să părăsească țara, al cărei tron urma să fie ocupat de Simion Movilă¹¹. La rîndu-i, principele Transilvaniei, Andrei Báthory, trimitea și el soli la Mihai Viteazul, cerîndu-i să înceteze lupta împotriva turcilor și să-i cedeze Țara Românească¹².

Informat prin oameni de încredere despre pregătirile ce se făceau împotriva lui în Moldova și Transilvania, turcii așteptînd și ei să treacă Dunărea, Mihai s-a hotărît să pună în aplicare planul gîndit mai dinainte și să intervină, mai întîi, în Transilvania.

Ca turcii să nu atace Țara Românească în timpul campaniei lui în Transilvania, Mihai a intrat în tratative cu ei, iar după cucerirea Transilvaniei le scria că, dacă nu-i vor fi potrivnici, el, Mihai, va respecta către Poartă „regulile din trecut”¹³. Împăratului Rudolf al II-lea, domnul Țării Românești îi scria că el a întreprins cucerirea Transilvaniei la îndemnul și pentru Casa de Austria¹⁴.

Pentru a nu stîrni împotriva sa dușmănia împăratului înainte de a-și fi consolidat stăpînirea și ca să-și asigure ajutorul sașilor, favorabili cauzei Habsburgilor, Mihai se socotea „locțiitor” al împăratului în Transilvania. Acest titlu ascundea de fapt natura exactă a poziției pe care Mihai Viteazul, îndemnat și de unii dintre sfetnicii săi, căuta s-o aibă cu vremea în Transilvania și de care diplomații vremii își dădeau seama, consemnînd în rapoartele lor „că el ținea să fie numit „alteță” (Altezza) și „principe” (Principe di Transilvania) și că nu intenționa să predea Transilvania împăratului Rudolf”¹⁵. Cancelaria Țării Românești atribuia lui Mihai în privința Transilvaniei titlul de „domn al țării Ardealului”¹⁶

¹¹ Mihai Viteazul în conștiința europeană, 1. Documente externe, p. 204, 256, 277—278, 329.

¹² Ibidem, p. 278, 322, 329.

¹³ Cronici turcești privind Țările Române, Extrase, vol. I, Sec. XV — mijlocul sec. XVII, volum întocmit de Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, București, 1966, p. 398.

¹⁴ Mihai Viteazul în conștiința europeană, 1. Documente externe, p. 257

¹⁵ A. Veges, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, vol. VI, p. 49.

¹⁶ Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. XI, p. 497, 516, 520.

sau „domn a toată țara Ardealului“¹⁷ sau „mare crai al întregului Ardeal“¹⁸. Pentru locuitorii de la sud de Carpați era un fapt de satisfacție și mândrie că prin înfrângerea cardinalului A. Bathory, Mihai „a cucerit toată țara Ardealului și a stat domnia lui crai în scaunul Beligradului (Alba-Iulia) și a întregii țări a Ardealului“¹⁹.

În planul lui Mihai de unire a Transilvaniei și apoi a Moldovei cu Țara Românească un rol însemnat l-a avut existența comunității de neam, dată de identitatea de origine, limbă și religie a locuitorilor din cele trei țări, ca și tradiția creată în decursul timpului a alianței țărilor române în fața primejdiei din afară. Izvoare contemporane relatează că în împrejurări grele Mihai Viteazul își îmbărbăta ostașii „să se poarte vitejește, atât pentru cinstea lui Hristos, pentru care se luptau, cât și pentru mărirea nației lor și a celei a romanilor, de la care făceau mărturisirea „că se trag“ (per la gloria della lor natione, et di que romani da cui facevano professione di discendere)²⁰. Este în această mărturie o dovadă a conștiinței romanității pe care o avea poporul român și de care el era mândru, fapt de care luau cunoștință toți cei intrați în contact cu realitățile românești.

Intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania a fost — se știe — precedată de o intensă propagandă, făcută îndeosebi de preoți și călugări în rindul românilor²¹, care la vestea trecerii peste Carpați a lui Mihai, principe din „neamul“ lor²² s-au ridicat facilitându-i victoria.

Unirea Transilvaniei cu Țara Românească și măsurile administrative, social-economice și religioase pe care Mihai Viteazul le-a întreprins acolo și care vizau o întărire a poziției lui în Transilvania au produs îngrijorare în statele vecine deconcertându-l chiar pe împăratul habsburg, interesat să stabilească în Transilvania o administrație germană.

Sesizat că Mihai Viteazul se comporta ca un stăpînitor deplin în Transilvania, împăratul Rudolf al II-lea cerea la 6 decembrie 1599 comisarilor imperiali, David Ungnad și Mihail Székely, trimiși la domnul român să urmărească „care este intenția voievodului, dacă se gîndește poate să devină el însuși stăpîn în țară și să ne excludă pe noi sau ce urmărește el acolo“²³.

Cei mai îngrijorați de puterea crescîndă a lui Mihai Viteazul erau regele Poloniei, Sigismund al III-lea și domnul Moldovei Ieremia Movilă, care se simțeau direct amenințați în urma luării în stăpînire de către Mihai Viteazul a Transilvaniei și a alianței lui cu adversarii ai lor, cu țarul rus Boris Godunov și cu cazacii. Moldova a devenit centrul uneltirilor împotriva lui Mihai. Faptul fiind cunoscut viteazului domnitor nu putea fi tolerat mult timp. La începutul anului 1600 Mihai se hotăra la o intervenție urgentă în Moldova. Prevenit de aceasta, împăratul Rudolf a putut-o întîrzia cîtva timp, nu însă și împiedica. La 6—7 mai 1600 oastea lui Mihai era la Bacău; la 8 mai el scria din Roman împăratului la Praga. Campania lui Mihai în Moldova a fost una din cele mai

¹⁷ *Ibidem*, p. 511, 514, 515, 517.

¹⁸ *Ibidem*, p. 510.

¹⁹ *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVII*, vol. II, p. 340.

²⁰ Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, p. 529—530.

²¹ Ștefan Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în „*Studii și materiale de istorie medie*“, vol. I, 1956, p. 129.

²² *Ibidem*, p. 133.

²³ *Mihai Viteazul în conștiința europeană, I, Documente externe*, p. 311.

fulgerătoare acțiuni războinice. Într-o lună de zile Moldova era unită cu celelalte țări române. Aceasta a și făcut ca Mihai Viteazul să fie asemănat pentru energia sa și pentru rapiditatea acțiunilor militare, păstrînd proporțiile, cu Napoleon. Nu trebuie scăpat din vedere însă, că Mihai Viteazul a unit Moldova cu Țara Românească și Transilvania practic fără luptă, populația românească de la est de Carpați, ca și în cazul Transilvaniei, s-a solidarizat cu domnul, considerat ca fiind și al ei. Din Liov, se transmitea la 19 iunie 1600, știrea că „toată țara Moldovei — l-a întîmpinat pe Mihai cu multă bucurie, că cetatea Suceava i s-a închinat, că s-a arătat atît de darnic și blînd poporului încît aceștia l-au numit «tată»”²⁴.

Felul în care Mihai a fost primit în Moldova a produs îngrijorare în Polonia unde regele Sigismund al III-lea, sub impresia informațiilor pe care le primea și care considerau ca fiind iminentă intrarea oștilor lui Mihai Viteazul în Polonia — loc de adăpost al unor mari boieri din Țara Românească, nemulțumiți de politica lui Mihai și care unelteau împotriva-i — se exprima către senatorii poloni că Mihai Viteazul este ca un erete pe pămîntul Moldovei. Dacă el unește trei țări bogate și nu mici și le stăpînește cu o putere absolută, va fi o primejdie pentru Polonia²⁵. S-au luat măsuri pentru a preîntîmpina un eventual atac al lui Mihai Viteazul în Polonia și de organizare a unei expediții militare în Moldova în sprijinul lui Ieremia Movilă, ce-și găsisese refugiul în Polonia. Tulburări ivite în Transilvania, întreținute de dușmani ai domnului român, aveau să înlesnească campania polonă, condusă de cancelarul Ian Zamoiski în Moldova și care avea să se prelungească, cu consecințe defavorabile pentru opera politică a lui Mihai Viteazul, în Țara Românească.

Intregind cu Moldova ansamblul politic de viață românească în fruntea căruia se afla, Mihai Viteazul a adăugat titlului său de „domn al Țării Românești și Ardealului” și pe cel de „domn al Moldovei” sau „a toată țara Moldovei”. În documentele emise din Alba-Iulia, reședință a principilor Transilvaniei, devenită centru de unde Mihai Viteazul realiza conducerea celor trei țări românești, el se intitula: „Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești și al Ardealului și a toată țara Moldovei”²⁶.

Este în afară de orice îndoială că unirea țărilor române sub aceeași căpetenie a pornit din necesitatea de apărare a lor față de primejdia străină. În această privință se continua în anii domniei lui Mihai Viteazul și se ridica, totodată, pe un plan superior o lungă tradiție, a alianței politice dintre țările române pe care o realizaseră cei mai de seamă dintre domnitorii români. Mihai Viteazul a reușit să facă ceea ce își propusese, fără să înfăptulască însă, un Sigismund Bathory, unirea politică a țărilor române. Titlul pe care și l-a atribuit, ca și crearea unei peceti cu stemele reunite ale celor trei țări evidențiază faptul că Mihai Viteazul urmărea să facă din țările române un întreg politic. Părțile

²⁴ *Lupta pentru unitate națională a țărilor române 1590—1630. Documente externe publicate* de Radu Constantinescu, București, 1981, p. 222. „Au venit — se arată în cronică lui Radu Popescu vornicul — toată oastea cu țara de i s-au închinat lui” (*Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu vornicul, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 79).

²⁵ A. Veress, *op. cit.*, vol. VI, p. 136.

²⁶ *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. XI, p. 553, 559, 565.

componente ale acestuia aveau să-și continue o perioadă de timp formele lor tradiționale de organizare, dar erau subordonate autorității supreme a lui Mihai Viteazul.

Negocierile domnului român cu împăratul Rudolf al II-lea după înfrîngerea cardinalului Andrei Bathory, reluate după alungarea lui Ieremia Movilă din Moldova dau o idee, în forma de conveniență impusă de tratative, a planurilor urmărite de Mihai Viteazul. Diplomații vremii relatau în rapoartele lor că le este foarte greu să descifreze exact gândurile voievodului român, ale cărui calități de diplomat îi impresiona.

Esența cererilor formulate de Mihai, ajuns în stăpînirea mai întii a Transilvaniei, era recunoașterea din partea împăratului a caracterului de durată, ereditar al stăpînirii lui în Transilvania, ca și în Țara Românească; întemeierea de către el a unei dinastii în aceste țări. Mihai cerea apoi să-i fie restituite Transilvaniei ținuturile care i-au aparținut în trecut; el, Mihai, solicita apoi să poată dărui, ca și alți principii, cu sate și ocine pe cine va voi; să aibă drept de supremă judecată; să i se confere titlul de domnie, pe care împăratul l-a dat lui Sigismund Bathory²⁷ și care era: *Dei gratia Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae et Sacri Romani Imperii princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes* etc. (Din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, Moldovei, Țării Românești și al Sfîntului Imperiu Roman, domn al părților regatului Ungariei și comite al secuilor etc.)²⁸.

În cazul în care vor fi cucerite de la turci ținuturile ce au aparținut mai înainte Transilvaniei și Țării Românești, ele să treacă la cele două țări²⁹. Într-o altă variantă a tratativelor cu împăratul habsburg Mihai pretindea „câte cetăț și ținuturi vom dobândi de la turci acelea să le lase noao, să fie cu aceste 2 țări“³⁰.

Mihai se socotea un continuator al principilor Transilvaniei, în stare să realizeze într-o formă românească năzuințele lor de creare a unui puternic ștat carpato-danubian. În perioada cîrmuirii lui în Transilvania, Mihai a menținut organizația, autonomiile țării, organele ei de guvernămînt, însă a căutat să introducă în ele și dregători aduși cu el din Țara Românească. Sfatul princiar a ajuns să aibă un caracter mixt; el era format din nobili unguri și boieri munteni. Deasupra și alături de vechea organizație administrativă a Transilvaniei, Mihai a organizat și o administrație munteană; el a luat apoi măsuri de întărire militară a Transilvaniei: a menținut oastea nobilimii, și-a mărit însă, și efectivele oastei proprii, a cărei întreținere necesita mari sume de bani, cerute de el în special de la orașe. Secuilor deposedați de Bathorești de drepturile lor, Mihai le-a redat vechile libertăți, asigurîndu-și colaborarea lor militară.

În cetățile mai importante din Transilvania, Mihai și-a instalat proprii lui căpitani. Domnul român a menținut și a întărit privilegiile nobilimii maghiare, însă a făcut danii și boierilor munteni, deschizîndu-le calea la puterea politică; a păstrat limbile oficiale din Transilvania (latina și maghiara), dar el însuși și

²⁷ Mihai Viteazul în conștiința europeană, I. Documente externe, p. 373—374.

²⁸ Costin Feneșan, Documente medievale bănățene, Timișoara, 1981, p. 89, 91, 93.

²⁹ Documente și însemnări românești din sec. XVI, București, 1979, p. 133.

³⁰ Mihai Viteazul în conștiința europeană, I. Documente externe, p. 374.

dregătorii lui au întrebuințat în acte și limbile folosite în Țara Românească — slava și româna — ceea ce a alarmat nobilimea maghiară și pe sași³¹. Mihai a căutat să ridice biserica românească din Transilvania, a luat măsuri de mai bună organizare a acesteia. După ce la 1595 pusese preoții ortodocși din Transilvania sub oblăduirea mitropoliei de Tîrgoviște³², în anii 1599—1600 Mihai a înființat o mitropolie ortodoxă la Alba-Iulia³³, unde era gândit centrul politic al edificiului statal pe cale de constituire. Domnul român a obținut din partea împăratului Rudolf recunoașterea religiei ortodoxe în rîndul religiilor constituționale.

În Moldova, ca și în Transilvania, Mihai Viteazul a căutat să atragă de partea sa clasa conducătoare, boierimea, care, în mare parte, i-a jurat credință; totodată, pentru a preîntîmpina mărirea golului demografic, creat în țară, a hotărît — fără să aplice — iertarea de dări pe timp de șase ani a locuitorilor din orașele și satele distruse de război. Au fost luate măsuri pentru a se evita prădarea țării; s-au confirmat averile celor ce s-au dovedit credincioși, confiscîndu-se, totodată, moșiile celor fugiți peste hotar și care au refuzat să se întoarcă în țară; s-a procedat la alegerea unor noi înalți prelați și la numirea de noi dregători în slujbele importante, care au prestat jurămint de credință domnului, devenit al tuturor românilor.

Mihai Viteazul a reluat, după victoria din Moldova, tratativele cu împăratul Rudolf, reînnoind vechile cerințe și adăugînd clauze noi în legătură cu Moldova.

Atent la mutațiile politice intervenite în sistemul de alianțe pe plan internațional, ca și la reacția factorilor politici din țările române, conștient de posibilitățile lui reale de a acționa — starea oștirii avînd în această privință un rol însemnat —, Mihai înțelegea să avanseze asemenea propuneri încît să poată continua treptat consolidarea noului edificiu statal. Văzînd rezistența imperialilor, care nu înțelegeau să renunțe la Transilvania în favoarea lui, Mihai stăruia ca împăratul să-i îngăduie atunci să țină Transilvania ca guvernator „pînă în viața domnului-lui, iar după moartea domnului-lui să fie pre feciori, fir pre firul lui”. În privința Moldovei, ea „să fie de moșie, fir pre firul lui și pre feciori și pre feate, ca și Țara Românească”³⁴. Reînnoirea și a altor cereri pe care le formulase după cucerirea Transilvaniei, de a i se recunoaște dreptul de danie și de supremă judecată, ca și titlul avut de Sigismund Bathory³⁵, scotea în relief consecvența lui Mihai în ideea de realizare a unei monarhii autoritare, absolute și cu caracter ereditar.

Structurile social-economice existente în țările române, cu elemente comune de origine străveche dar și cu trăsături caracteristice fiecărei provincii în parte, datorită separării lor îndelungate, timpul scurt — cîteva luni — de stăpînire a lui Mihai Viteazul, ca și rapidele schimbări politice, atît externe cît și interne, în defavoarea lui Mihai Viteazul, l-au lipsit pe domnul român de forțele pe care s-au sprijinit monarhii absoluți ai vremii, în primul rînd a orașelor și

³¹ P. R. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1938, p. 161 și urm., acad. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Ediție nouă, refăcută, București, 1967, p. 86

³² *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, I. Documente externe, p. 95.

³³ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 178.

³⁴ *Documente și însemnări românești din sec. XVI*, p. 145.

³⁵ *Ibidem*, p. 145—146.

a unei țărârimi eliberate de șerbie, ca și de răgazul necesar desăvîrșirii operei sale, admirabil începute.

Privită în contextul realităților socio-politice ale vremii, unirea țărilor române, realizată prin geniul militar și iscusința diplomatică ale lui Mihai Viteazul, apare ca expresia concretă a polarizării în jurul a întregului popor român, ce avea conștiința unității lui.

Însemnat suport în resurecția românească de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, existența conștiinței unității de neam, explică opțiunea lui Mihai pentru varianta planului „dacic“, în condițiile în care prin victoriile împotriva Imperiului otoman în fața voievodului român se conturau și alte variante de planuri, cum era varianta balcano-bizantină, în care își puseseră speranțe popoarele sud-dunărene; acestea doreau ca Mihai să fie în fruntea luptei lor de eliberare și să se încoroneze ca rege la Sofia sau ca împărat la Constantinopol. O altă variantă, cea poloneză, nutrită de creștinii ortodocși din regatul catolic al Poloniei, rezerva domnului român rolul de conducător al strădaniilor lor de eliberare.

Alegerea variantei „dacice“, de reconstituire, în formă românească, a unității politice pe care o reprezentase în antichitate Dacia, s-a soldat cu un triumf, temporar, este adevărat, din punct de vedere politico-militar, de durată, însă, pe plan ideologic. *Dacă conștiința unității de neam a hrănit „planul dacic“ al lui Mihai Viteazul, victoriile și măsurile întreprinse de domnul român au contribuit la augmentarea conștiinței unității românești.* Anii domniei lui Mihai Viteazul au fost și ani de largă răspîndire a limbii române în cancelaria domnească, în administrație, în scrierile laice și religioase, fapt ce a condus la făurirea unității culturale a românilor.

Răspunsul la întrebarea: ce a rezultat din marele efort militar și diplomatic al lui Mihai Viteazul și în ultimă instanță din jertfa lui supremă? trebuie văzut în crearea de către el a modelului reinvierii virtuților din trecut, al unui model de construcție statală românească, devenit moment de referință pe drumul constituirii statului modern român. Mihai Viteazul a devenit factor de raportare pentru cei ce și-au asumat conducerea statului.

Această raportare se făcea, în funcție de împrejurările istorice, fie la un aspect al operei lui ca: *lupta de eliberare* (în numele căreia s-a ridicat un Radu Șerban, Matei Basarab sau Mihnea al III-lea), *concentrarea într-un tot politic a pămînturilor românești ce constituiseră altă dată, în vechime, Dacia* (urmărită mai ales de principii Transilvaniei, Gabriel Bathory, Gabriel Bethlen, Gh. Rákoczy I și Gh. Rákoczy II) — sau *guvernarea absolută* (manifestată la Vasile Lupu și Constantin Brîncoveanu) — fie la *ansamblul creației politico-statale a lui Mihai Viteazul* (surprinsă în planurile lui Șerban Cantacuzino și Dimitrie Cantemir)³⁶.

Pentru a eterniza amintirea faptelor lui Mihai de vitejie unii dintre succesorii lui în scaun au ridicat pe locul bătăliilor sale celebre sau legate în altfel de numele lui, monumente comemorative sau au făcut însemnate donații. La Călugăreni, Matei Basarab, pe care diplomați străini contemporani lui — atenți la felul în care acționa el, politico-diplomatic și militar, — l-au considerat „un al doilea Mihai“, a ridicat un lăcaș de pomenire, iar M-rii Dealu păstrătoarea relicvei sfinte a neamului, care este capul lui Mihai, i-a dăruit o cruce de lemn

³⁶ Andrei Pippidi, *op. cit.*, p. 17.

de chiparos și de argint. Șerban Cantacuzino ridica și el întru pomenirea victoriei de la Călugăreni așa-numita „cruce a lui Șerban“, păstrată și azi cu grijă. Tot în vremea lui a fost durat la Călugăreni podul de piatră peste Neajlov.

Tradiția istorică pe linie națională, căreia i-a pus bază Mihai Viteazul a făcut ca unii dintre domnitorii români, ca Gh. Bibescu, angajați în procesul de modernizare a statului român să-l ia pe Mihai Viteazul ca model pînă și în costumație. Tipul de costum în care Mihai Viteazul și-a făcut intrarea triumfală în Alba-Iulia a devenit costumul purtat la înalte ceremonii de conducătorii de stat ai României moderne.

Literatura istorică românească, cu rol însemnat în forjarea conștiinței naționale, a făcut din Mihai Viteazul unul dintre eroii ei preferați.

Prin pana inspirată a lui Nicolae Bălcescu, eroica generație a anului 1848 a văzut în faptele lui Mihai un suport moral pentru acțiuni îndrăznețe ce trebuiau întreprinse în vederea realizării ideii intruchipate de eroul de la Călugăreni și atît de scumpă generației pașoptiste: unirea țărilor române, realizarea statului național român. Scriind *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, N. Bălcescu căuta să crească în rîndul compatrioților săi mîndria națională, să lărgească cadrul participării active la lupta pentru progres social și național și să precizeze țelul acestei lupte. Marele patriot democrat-revoluționar se străduia, folosindu-se de învățăturile desprinse din cercetarea epopeii românești de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, să-și convingă contemporanii că „o nație spre a cîștiga și a-și păstra independența, trebuie să se pună sub ocrotirea puterii sale“.

Lucrarea lui N. Bălcescu consacrată lui Mihai Viteazul a marcat un moment important în cultura românească, în progresul istoriografiei. Cu prilejul publicării ei, la 25 de ani după moartea autorului, Mihai Eminescu scria: „Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertate ce se cîștigă prin luptă“.

În lupta pentru cucerirea independenței și desăvîșirii unității statale numele și pilda lui Mihai Viteazul au întărit energiile naționale și au dus la victorie. Cînd, spre sfîrșitul primului război mondial, s-a pus problema alegerii unui loc unde națiunea română, prin reprezentanții ei, să-și exprime liber hotărîrea asupra soartei sale nu au existat ezitări. Alba-Iulia, care cunoscuse triumful politic al lui Mihai Viteazul, ca și martiriul căpeteniilor marii răscoale din 1784, Horea și Cloșca, chema spre ea ca un magnet.

În ziua de 1 decembrie 1918, cînd oștile românești refăcute își făceau intrarea triumfală în București, dușmanul în derută, căutîndu-și salvarea într-o retragere precipitată, Alba-Iulia reedita, într-o formă măreață, strălucitoare, cu efecte de durabilitate, de veșnicie, actul de voință a românilor de a se uni într-un singur stat. Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia decreta solemn Unirea Transilvaniei cu vechea Românie, marcînd desăvîșirea unității politice a popoului român.

Numele lui Mihai Viteazul a fost asociat atunci, ca și pînă atunci în conștiința românească, cu cel al acțiunii hotărîte, al independenței și împlinirii naționale, al legămîntului, devenit testament pentru urmași, de a face veșnică Unirea ținuturilor românești.